

**A „Széchenyi István Hunniájának kritikai kiadása és értelmezése”
című 106321 számú, K-típusú NKFI (OTKA) pályázat zárójelentése**

Készítette a vezető kutató: Velkey Ferenc
C.Sc., habil. egyetemi docens
DE, BTK Történelmi Intézet
Modernkori Magyar Történelmi Tanszék

Futamidő: 2012. szeptember 1. – 2016. június 30.

I. Az alapvető kutatási irány; az eredeti munkahipotézis sorsa a kutatás közben¹

A projekt Széchenyi István egyik kevésbé ismert munkáját, a *Hunniát* komplex módon tervezte feldolgozni. A vizsgálathoz a kiindulópontot a mű korábban lappangó eredeti kézírata jelölte meg, amely születése és javítása idején (1834–35-ben) a kiadási szándék ellenére végül nem jelent meg; csak negyedszázaddal később, a gróf halála után, 1860-ban (1858-as keltezéssel és nyomdai előkészítéssel) jelentősen megcsönkítva látott napvilágot. Az eredeti (többszörösen javított) kézirat; a kései kiadás alapjául szolgáló másolat, az azon végzett javításokkal és törlésekkel (1857–58); illetve az 1860-as könyv adta a szövegrekonstrukció bázisát. A kefélenyomatra vagy nyomdai ívekre vonatkozó háttérkutatások nem hoztak eredményt, de így is különleges szakmai lehetőséget jelentett, hogy az MTAKIK Kézirattárában őrzött eredeti (most először vizsgált) kézirat (MTAK Kt. 261/2. ff. 1-241.) a kutatás homlokterébe került; új dimenzióba helyezve a csak nagyon érintőlegesen felidézett (korábban egy-két kutató által használt) másolatot (OSZK Kt Fol. Hung. 1002.).

A változatok pontos összevetéséből egyértelműen bebizonyosodott, hogy az eddig ismert *Hunnia* a „torzók torzója.” Két nagyobb szövegvesztés is történt a szövegformálás folyamatában, méghozzá a munka jelentős tartalmi elmozdulását előidézve. Előbb „elveszett” (a másolaton már nem olvasható) a kézirat rendkívüli eredeti gondolatokat tartalmazó (13 kéziratoldalnyi) záró része, a másolattól pedig az óvatoskodó, előcenzúrázó munkatársak (Török János és Tasner Antal) töröltek olyan részeket, amelyekre a hatalom a Bach-korszakban érzékeny lehetett. A részletes feltárás igazolta Kosáry Domonkos észrevételét és Deák Ágnes vizsgálatát, 1858-ban a kiadvány előkészítésekor a koncepció jelentős politikai áthangolása történt meg. Ekkor a szöveganyag több mint 9%-a került törlésre, ami a korábbi veszteséggel együtt kb. 10%-os különbséget mutat. Mondhatni, a *Hunnia* legizgalmasabb részletei hulltak ki a rostán, de azért a munka korábbi méltatói, elemzői (Gergely András, Bárány György, Fried István stb.) is joggal találtak különleges értékeket Széchenyi (akkor ismert) „maradék” művében.

A kutatás munkahipotézise megerősített, a vizsgálat „egy egészen új” *Hunniát* mutatott fel, ami azt a feladatot indukálta, hogy a szövegrekonstrukció során „szülessen is meg” ez a mű. A konkrét feladat azonban ebben a tekintetben nem lett és nem is lehetett egyszerű. Mivel a gróf többször részt vett a szövegformálásban, a kéziratát ő is javíttatta az írással közel egy időben, majd 1835 elején, és utóbb a Döblingbe hozzá eljuttatott íveken is dolgozott, ezáltal mindkét időszakban a magáénak fogadta el az aktuális (de az első esetben teljesen nem is véglegesített) változatot. A munkahipotézis „próbája” során kinyíltak tehát azoknak a kérdéseknek az elméleti és gyakorlati dimenziói, hogy egy mű szövegvilágának alakulása során, újraírásának (itt: újrajavításának) folyamatában egyértelműen megjelölhető-e valamelyik

---

¹ Mivel a zárójelentés terjedelmi korlátai és formai kritériumai nem teszik lehetővé a tanulmány-jellegű apparátust, ezért csak a legfontosabb helyzetekben és pusztán a szerzők nevének említésével utalok külső referenciákra, kihagyhatatlan szakmai vonatkozásokra.

változat (a kritikai kiadáshoz nélkülözhetetlen) főszöveggé (?) , hogyan módosul a „szerzőség” egy ilyen folyamatban (?). A változó szövegmozgásokat figyelő vizsgálat nehezen lelt/lelhetett adekvát főszövegre. A filológiai munka során beigazolódnak előfeltevések további kutatásokat és megfontolnivalókat eredményeztek.

A munkahipotézis abban a tekintetben is igazolást nyert, miszerint Széchenyi István 1830-as évek közepi politikai gondolkodása egészen más megvilágításba kerülhet az „új” mű újraértelmezésével. Az 1834-es eredeti szerzői szándékokra és az egykori kontextusra irányuló vizsgálat egyértelművé tette, hogy Széchenyi 1834 végén (amikor a kéziratot egy tömbben al-dunai útja során létrehozta) olyan szellemi mikroklimában dolgozott, amely nyomán a *Hunnia* politikai értelemben nagyon bátor, a hatalommal szemben erősen kritikus és a magyar nemzet lehetőségeit igen összetetten mérlegelő (nagyon egyedi) szövege lett. A mű eredeti záró része pedig (a fentebb jelzett szövegvesztés) egyedülálló gesztusként „nemzetiségi törvényt” javasolt annak érdekében, hogy „a nem magyar ajkú” honlakosok ne forduljanak szembe a magyar nyelv hivatalosításának ügyével. A *Hunnia* unikális gesztusának értékelése azonban egyáltalán nem állhatott meg a megszokott, de kétséges eszmetörténeti kliséinél: Széchenyi „messze megelőzve korát” jutott el valaminek a felismeréséig. Bár kétségtelen, hogy az 1830-as években „nemzetiségi törvény” még egyáltalán nem vetődött fel a magyar közbeszédben, de ez az „üzenet” mégsem csak a munkatársak szövegcsönkítése során „veszett el” (konkrétan a másolás során), hanem Széchenyi érveléséből is „kihullott.” A gróf az 1840-es években igen sokszor hasonló szellemben érintette a nemzeti-nemzetiségi érdekegyesítés problémáit, de ilyen következtetést sosem tett (sem nyilvánosan, sem a kéziratok hagyatékában). Az 1835-ben kiadásra előkészített *Hunnia* tehát döntő változásokat eredményezhetett volna a magyar politikai kultúrában, de egy speciális „beszédhelyzet” sajátos terméke volt, s a végkövetkeztetései (közülük a legfontosabbak) nem épültek be Széchenyi politikai érvrendszerébe sem. Így az egyik legfontosabb vonatkozásának valóban csak „eszmetörténeti” jelentősége lehet/lesz, mivel a korabeli diskurzusra egyáltalán hatott, még áttételes formában sem. Az eredeti szöveg kontextualizálásával összefüggő vizsgálatok új dimenzióit nyitották meg a kutatásnak, a figyelmet többek között az eszmetörténeti „elsőség”, a gondolkodásbeli koherencia, a kontextus és intenció stb. (elméleti szempontból is igen fontos) kérdéseire irányítva a figyelmet. Mindenesetre az érvelésmód és politikai nyelv különböző rétegeit felfejtve a reformkor politikai gondolkodástörténetének egyik legérdekesebb fejleményéhez vezetett el a *Hunnia* szöveg-rekonstrukciójára irányuló alapkutatás.

Az előrehaladás során bebizonyosodott, hogy az a kutatás címében (*kritikai kiadás és értelmezés*) kifejezett metódus, hogy egymás közelében kell történnie mindkét munkafolyamatnak, mindenképpen helyes volt. Az eredeti elképzelés szerint a *szövegkritika* után következett volna az *interpretáció*, de világossá vált, hogy azok a megfontolások követendők, amelyek szerint ezek elvi értelemben elválaszthatatlanok (Fehér M. István), s így a kutatás szándékoltan egyidejűvé tette a *filológiai* és a *hermeneutikai* szövegvizsgálatokat. A projekt eredményei a munkálatok kölcsönhatásaiban (egymást erősítve, inspirálva) bontakoztak ki, amellyel, hogy *szövegkritika* és az *értelmezés* más-más ritmusban (és mennyiségben) vezetett kész produktumokhoz.

II. Az alap kutatások eseménymenete (röviden)

A *Hunnia* elő- és keletkezéstörténetével kapcsolatosan három közgyűjteményben folytak visszatérően levéltári és kéziratári kutatások: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának Széchenyi Gyűjteményében (MTAKIK Kt SzGy); a Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Országos Levéltár (MNL MOL) abszolútizmuskori anyagaiban és Széchenyi levéltárában (P 626 A Széchenyi család levéltára, Széchenyi István Gyűjtemény – MOL SzIGy; MOL D 283 K. k. Polizeiministerium: Széchenyi-Akten) illetve az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában (OSzK Kt). Ezek az állagok adták a közvetlen bázisát a kutatásnak, itt található meg az említett kézirat, másolat, a szövegformálás előtt-közben keletkezett Széchenyi-jegyzetanyag, a vonatkozó levelek eredeti példányai stb. A projekt keretébe bevont fiatal kutató, Czinege Szilvia végezte el az alapanyag feltérképezését és azokat a kiegészítő levéltári és kéziratári bűvárlatokat (Budapesten, Bécsben), amelyek reménytelen állagokra irányultak. Ezen munkáigényes levéltári kalászatok alapján sok apró-cseprő adatra derült fény itt-ott felfedezve egy-egy vonatkozó aktát, dokumentumot – Informationsbüro BM Akten Kt. (HHStA); Oberste Polizeibehörde Präsidium II. Kt. (ÖStA, AVA); MOL D 43 Polizei Sektion; MOL D 161 K. k. Statthaltereien für Ungarn –, de azért igen sokszor, ahogyan ez lenni szokott, negatív adattal kellett lezárni nagy állagok áttekintését, főként a MOL D és P szekciójának (egyébként reménytelen) részeiben.

A szövegváltozatok kiolvasása, gépre vitele volt az alap kutatás legfontosabb része. A *Hunnia* kéziratának és másolatának nyers „kiolvasása,” számítógépes (word) rögzítése Czinege Szilvia munkájának eredménye. A kézirat (MTAKIK Kt. SzGy 261/2. ff. 1–241. helyenként igencsak kusza, sokszor áthúzott, átírt, németül-magyarul széljegyzetelt szövege az átírás után egy 426 442 n méretű file-ban lett rögzítve. A Tasner Antal-féle másolat (OSZK Kt Fol. Hung. 1002.) sokkal jobban olvasható, de több kéz által javított teljes szövege egy 350 409 n méretű file-t eredményezett. A kéziraatra és az azon végzett javításokra épülnek a még az alap kutatás során létrehozott változatok: *Hunnia* „betoldásokkal” (339 ezer n.); *Hunnia* „kihúzott szövegrészekkel” (382 ezer n.), *Hunnia* „javításokkal” (369 ezer n.); *Hunnia* „számsorrendben” (azaz az eredeti kéziraaton esett sorrendcserék, számozások figyelembevételével: 392 ezer n.). Ezeknek a file-oknak a kombinált verziói (pl. az első három változatot összegző 428 ezer n-es file) adták (utóbb) a tervezett kiadás munkafájait, hiszen a kézirat helyenként olyan kusza, hogy igen nehéz volt egy olvasható, és a szövegalkotó (változó) szándékát is követő végleges formátumot kialakítani.

A filológiai munka első fázisa közben még úgy látszott, hogy a kiadvány főszövege csak a Széchenyi „eredeti szándékait” leginkább tükröző (csonkítás előtti) 1834-ben megírt, majd 1835-ben Széchenyi majd Tasner által javított kézirat lehet. És az 1860-as kiadás előtt használt másolatnak az attól eltérő elemei, a Török és Tasner által elvégzett javítások, húzások és betoldások (és Széchenyi utólagos, pontosan nem regisztrálható, de tudott javításai) csak szövegkritikai jegyzetekben szerepelhetnek. Ez az elképzelés azonban megdőlt. A szövegváltozatok filológiai elemzése, a „szövegtörténet” rekonstruálása, az első olvasat ellenőrzése, pontosítása hosszabb időt igényelt, és kölcsönhatásban a szövegértelmező (esztörténeti irányultságú) kutatással visszahatott a szöveg előkészítéssel kapcsolatos elképzelésekre is, azokat módosította. Mivel a vezető kutató az alap kutatások során elsősorban a *Hunnia* eredeti kéziratának kontextualizálásához, a *Stadium* és a *Hunnia* szövegkapcsolataihoz a *Reformatioi Moslék*-ban (MTAK Kt SzGy K/261 4. 13–71.), Széchenyi (sokrétű) alkotói szándékához (stb.) dolgozott fel forrásokat, ezért a szövegkritikai munka eredményei már 2013. májusától beépülhettek az *értelmezéssel* összefüggő tudományos produktumokba.

III. A Hunnia értelmezése – politikai eszme- és gondolkodástörténeti hozadékok

Az eredeti munkatervben a második kutatási évre tervezett „önálló mű-elemző és értelmező” tanulmány már 2013 nyarán elkészült, s mivel a projekt időhatárai kitolódtak, ezért időközben megszületett, és 2016-ban nyarán meg is jelent egy újabb, hosszabb (3 ívnyi) tanulmánya a vezető kutatónak a *Hunniáról*. A 2013-as, *A nemzet szabadsága és/vagy csinosodása* főcímű munka egy olyan kötetben jelent meg, amelynek előkészítésében, szerkesztésében a szerző is részt vett éppen azzal a céllal, hogy a *Hunnia* eszmetörténeti jelentőségét szélesebb perspektívában, és a kapcsolódó elméleti-módszertani kereteket tágítva tegye szakmai megbeszélések tárgyává. A 2016-os, *Nemzet-értelmezések/hungarus-érvek a „Sprachkampf” két vitahelyzetében* főcímű munkában pedig abból indult ki, hogy nagy eszmetörténeti jelentősége lehet (főleg a fogalomhasználat vizsgálatakor) annak, hogy a vitahelyzetek hogyan deformálják vagy módosítják a felelő, rivális, vagy éppen csak az európai eszmei kínálatban jelen lévő nemzet-koncepciókat.²

A *Hunnia* a vezető kutató 2013-2016 közötti szakmai megnyilatkozásaiban kulcsszerepet kapott, s összesen 11 tudományos előadásának jelölte meg a témáját.

Velkey Ferencnek közvetlenül a kutatási projekthez kötődő konferencia és tudományos előadásai a következők voltak:

1, **„Mindazon nemzetségeknek teljes jogokban iktatása, melyek a magyar hont lakják.” Széchenyi nemzetstratégiája: A Hunnia.**

Ünnepi Emlékkülés Széchenyi István gróf születésének 221. évfordulóján az Országos Széchenyi Kör 30 éves jubileumára emlékezve. Nagycenk, Széchenyi István Emlékmúzeum 2012. szeptember 22.

2, **Széchenyi argumentumai a szabadságról (1831–1834).**

A politika nyelvi történeti perspektívában című (országos) tudományos konferencián. Intézményi szervezők: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája és a Reformációkutató és Kora Újkori Művelődéstörténeti Műhely. Debrecen, 2013. május 10–11.

3, **„A szabadság közösségteremtő ereje.” (A nemzet- és szabadság-eszmény halmazainak metszete a reformkorban).**

„Kereszténység – nemzet – szabadság” (A nemzeti liberalizmus mai esélyei). Tudományos konferencia, Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, Párbeszéd Háza, 2014. október 11-én

4, **Közösség-fogalmak a reformkor elejének nyelvi vitáiban: a republikanizmus áthallásai.**

Res publica – pro patria – virtus. Konferencia a klasszikus és modern republikanizmus és patriotizmus politikai eszmetörténetéről, 2015. február 6-án. Nemzeti Közszerzői Intézet.

5, **„A közjót szomjazó szent hazafiság.” A közjó fogalmához kapcsolódó céltételezések Széchenyi programadó munkáiban (és az egykorú diskurzusban).**

A közjó a kései rendiség diskurzusaiban, 17–19. század. Műhelykonferencia, (Szerv.: Miru György – Szigárdó István), ELTE BTK, 2015. szeptember 18.

6, **A reformkor elejének nemzetszövege. (Hunnia és a „Hungarus-alternatíva”).**

Nemzet, faj, kultúra a hosszú 19. században Magyarországon és Európában. Az MTA BTK Filozófiai Intézet konferenciája, az MTA BTK Művészetek és a tudomány a 19. századi Magyarországon OTKA nagy-projektje keretében. MTA BTK, 2015. dec. 8.

7, **23 éve a politikai pályán „izzadok” – Széchenyi a politikus.**

² A végbeszámoló mellé csatolt *közlemények* között mindkét mű szerepel, s mindkettőben fel lett tüntetve az NKFI támogatás, úgyhogy a könyvészeti adatok itt mellőzhetőek.

A Széchenyi jubileumi emlékévként alkalmából rendezett emlékülésen: Nagycenk, Széchenyi Múzeum, Szervezők: Miniszterelnökség, Magyar Posta Zrt., Eszterháza Kulturális, Kutató- és fesztiválközpont. 2016. április 8.

8, „Én alkotványnak és nemzetiségnek vagyok embere, 's mindenek előtt magyar,” A nemzeti („magyar én”) megjelenése, formái, működése Széchenyi én-kifejezéseiben.

Az „*Ország, nemzet csoport, mint identitásképző tényező*” című országos tudományos konferencián. Szekció: *A modern nemzeti identitás kialakulása*. Eszterházy Károly Főiskola, Történelemtudományi Intézet, 2016. május 11–12.

9, „A nemzeti-nemzetiségi érdekegyesítés távlata: Széchenyi Hunniája.

Országos emlékkonferencia Széchenyi István születésének 225. évfordulója alkalmából. Óbudai egyetem, 2016. június 9.

10, Politikai nyelvek a nacionalizmus fénytörésében. Mellé- és alárendelések a Hunnia nemzet-elvű politikai nyelvi összjátékában.

VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Pécs, 2016. augusztus 22–27. Szimpózium: *Migráns eszmék. Politikai nyelvek vándorlása a 19. századi Magyarországon*. (A szimpózium szervező-vezetői: Takáts József, Miru György). Pécs, 2016. aug. 23.

11, Széchenyi Hunniája az Akadémiai beszédek felől olvasva – avagy a kontextualista-intencionalista vizsgálat alapdilemmái.

Széchenyi és a reformkor politikai nyelvei Tudományos konferencia, Budapest, NKE Ludovika (Ludovika tér 2., Hunyadi terem), 2016. november 9.

Az eredmények prezentációjához tartozik, hogy a témavezető, a DE MA I. évfolyamnak (ismétlődően tartott) politikai gondolkodástörténeti előadásának középpontjába a *Hunniát* és a reformkori nemzetfogalmakat állította. A kurzus címe 2013/14-es tanév második félévétől az alábbi volt: A politikai gondolkodás története Magyarországon. (Nemzetfogalmak, nacionalizmusok a 19. században).

Ezekben a publikációkban és előadásokban a *Hunnia* érdekes (kísérleti) terepe lett a kontextualista-intencionalista illetve konceptualista (fogalomtörténeti) eszmetörténeti vizsgálatnak, mert Széchenyi a nemzet-nyelv 1834 körüli összetettségét úgy ragadta meg, hogy megpróbálta megmutatni: kinek-kinek miért fogadható el vagy éppen miért előnyös a magyar nyelv hivatalossá tétele. Eszerint változtatta a műben az érvelésmódot, és mindig ahhoz a beszédhelyzethez igazodott, amelyben az éppen megszólítottak leghatásosabban tudta kifejteni érveit. Lényegében egymás mellé rendelte a kapcsolódó politikai érvelésmódokat, más-más nemzetképviselési pozíciót választott, más-más értelemben használta a „nemzet” fogalmát (azaz felmutatta a fogalom poliszémikusságát), s mindezt tette úgy, hogy a különböző jellegeket, eltérően használt jelentésmezőket egymással egyáltalán nem ütköztette. A vizsgálati eredmények és következtetések közül itt csak néhány elem kiemelve: 1, A nyelv–nemzetlét–szabadság összefüggése határozza meg a *Hunnia* gondolati-funkcionális magját. 2, A *Hunnia* célképzete (lényegében a *Stadium* közvetlen folytatásaként) a *nemzet szabadsága*. 3, a *Hunnia* érvszerkezete (a mű tagolatlansága ellenére) igen logikusan felépített, és az „*utile et dulce*” sémáját követi. 4, Bár a *Hunnia* „beszéli” a csinosodás politikai nyelvét, de mégis azt alárendeli a nyelvügy haszonelvű feltérképezésének. 5, A *Hunniában* megjelenik a nemzeti-nemzetiségi érdekegyesítés fogalmi alapja és az egyenértékűség beszédmódja. 6, Széchenyi a kiegyensúlyozott magyar-nemmagyar kommunikációhoz nélkülözhetetlen szemléleti és politikai-kulturális előfeltételeket is igyekezett megalapozni művében. 7, A különböző irányba nacionalizálódó *hungarus-tudatok* éles vitahelyzetekbe kerültek az 1830-as években, és a Széchenyi-féle nyitottabb beszédmód sem hidalhatta át a divergenciákat. 8, Széchenyi az 1834-es beszédhelyzet hatására és akkori intenciói összefüggésében érvelt (időlegesen) egy

„nemzetiségi törvény” szükségessége mellett. 9, A kézirat és a másolat közötti (reflektálatlan) szövegvesztés akár Széchenyi (utólagos) szándéka szerinti is lehetett. 10, A mű 1857–58 közötti politikai áthangolása éppen az alapcél („a nemzet szabadsága”) összfüggésében lúgozta ki a koncepciót.

IV. Kiegészítő- és háttérkutatások (járulékos eredmények)

A kutatás munkatervét pontosan követve 2013-ban (ill. 2014-ben) megtörtént a szakirodalmi előzmények rendszeres áttekintése, és a forráskiadványokban szereplő utalások (SZIN, SZIL, ADATOK-SZI, SZIÖM stb.) teljes-körü összegyűjtése. Hat adattár file-ban összegezték a kutatók az eddigi ismereteket, amelyek együttesen két szerzői ívet tesznek ki (82 867 n). A kötet megjelenésével (1860. április – augusztus) kapcsolatos (igencsak szórványos) híryanagot Czinege Szilvia térképezte fel az egykori sajtóban a meghatározó lapok alapján (Pesti Hirnök, Budapesti Hírlap, Vasárnapi Újság, Pesti Napló, Pester Lloyd). Elkészült a kísérő tanulmány alapváltozata, amely röviden (72 ezer n.) foglalja össze a művel kapcsolatos ismereteket: keletkezési körülmények, munkaperiódusok, kontextusok, a kiadás (elhúzó) története(i), a közreműködő személyek (Tasner Antal, Török János) rövid portréi, a kézirattól a tényleges megjelenésig vezető (sematikus) útja a könyveknek 1858–1860-ban (stb.). Ezeknek a háttérkutatásoknak a legfontosabb hozadécai természetesen beépültek a megjelent tanulmányokba és konferencia előadásokba.

A kutatást végző két kolléga olyan irányba mozdította, olyan irányokban teljesítette ki a pályázat futamideje alatt az egyéb szakmai munkáit, hogy azok közvetlenül vagy közvetetten segítsék ezt a vizsgálatot.³

Ilyen áttételes eredmény, hogy a munkacsoport mindkét tagja a program ideje alatt jelentős szakmai előrehaladást tett, s mindkettőjük értekezése a Széchenyi-kutatásaihoz közvetlenül kötődött. A vezető kutató habilitált, a fiatal kutató PhD fokozatot szerzett. Czinege Szilvia 2013-ban a Debreceni Egyetemen sikerrel (SCL minősítéssel) védte meg PhD. disszertációját, amelynek címe: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré.* (<https://doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=11227>). Ez a munka, mint ahogyan Czinege Szilviának a projekt időszakában megjelent további tanulmányai is szinte kizárólagosan német nyelvű kéziratok forrásaira épültek (köztük rengeteg Széchenyi levélre), úgyhogy megalapozták és elősegítették a fiatal kutató szövegolvasó gyakorlatát. Czinege Szilviának a tárgyévekben megjelent kapcsolódó tanulmányai:

- „Mein verehrter Freund” – Apponyi György és Széchenyi István kapcsolata az 1840-es években. In: Velkey Ferenc (szerk.): „Nincs egy igaz barátom se!”: Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 153–202. (Speculum Historiae Debreceniense; 10.)
- Gróf Apponyi György a politikus hivatalnok - kancellár és kancellária a reformkor végén. Századok 39. évf. 2012. 3. sz. 609–652.
- Aktenstücke der ungarischen Hofkanzlei vor dem Staatsrat und der Staatskonferenz im Jahre 1847 In: Zsuzsanna Cziráki, Anna Fundárková, Orsolya Manhercz, Zsuzsanna Peres, Márta Vajnági (hrsg.): Wiener Archivforschungen: Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien,

³ A feltöltött *közlemények* közé bekerültek olyan tételek, amelyekben nem lett feltüntetve az NKFI támogatása. Ezek valójában nem is kötődnek közvetlenül a *Humniához*, nem lettek támogatva a projekt keretéből, de jelentős járulékos eredményükkel mégiscsak elősegítették a program előrehaladását. Az adott esetekben a kutatók vezetője úgy ítélte meg, hogy csak a munkatervhez illeszkedő és a munkafolyamathoz közvetlenül kapcsolódó dolgozatokra, tanulmányokra, amelyek az NKFI támogatással a legközvetlenebbül függenek össze, illendő a nyilatkozatot elhelyezni. A záró beszámolóban azonban ezek a munkák nem hagyhatók ki.

István Fazekas. Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien; Ungarische Archivdelegation beim Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, 2014. 339–345. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien; 10.)

Velkey Ferenc a Debreceni Egyetemen habilitált sikerrel 2015. december 16-án. Habilitációs értekezése (*A kaszinó-jelenet: Széchenyi és Kossuth „első találkozója” I. Vizsgálatok a Kaszinó-jelenet alapforrásai körül.*) szorosabban kötődik a *Hunnia*-kiadáshoz, hiszen ugyanarra a Széchenyi-pályaszakaszra, az 1830-as évek közepére fókuszál mindkét vizsgálat. A különböző szakmai kérdésekre irányuló, különböző elméleti és módszertani előfeltevésekre épülő Széchenyi-vizsgálatok közvetlenül erősítették egymást, és ez a háttérkutatás a *Hunnia* kontextualizálásához közvetlen támpontokat adott, mivel maga a kaszinó jelenet 1836. május 29-én történt meg, s a kutatás egyik fő sódra Széchenyinek a Nemzeti Kaszinóval kapcsolatos 1835-ös rekrutációs stratégiájára irányult. A Pozsonyból 1835 őszén Tasner Antalnak írott levelekben olykor (szinte) egymás mellé kerültek a két témára vonatkozó utalások, a *Hunnia* kiadására tett gesztusok, és a Kaszinó tagjelöltjeivel kapcsolatos dilemmák. A vezető kutató a projekt futamideje alatt további nyolc Széchenyivel kapcsolatos kutatását jelentette meg, amelyek a *közlemények* között találhatóak meg.

V. Szövegvizsgálat, a kiadásra való előkészítés (története)

A kutatás munkahipotézise az volt, hogy ez a Széchenyi-könyv az eredeti kéziratos szöveghez igazodó változatban kiadható, és arra építve születhet meg az autentikus „főszöveg”, mintegy korrigálva a későbbi csonka (1860-ban megjelent) kiadás hibáit, hiányosságait. Amíg ez a kérdés (nemlegesen) eldőlt, a *Hunnia*-kiadásának formája több átalakuláson ment keresztül a legjobb, szakmailag leginkább indokolt változatot keresve. Itt röviden a hosszan megfontolt, próbaszövegekben konkretizálódó, de elvetett változatokról:

Felvetődött az a lehetőség, hogy a kötet esetleg lehetne a Széchenyi István Összes Művei (SziÖM), *Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris* sorozat egyik darabja, annak ellenére, hogy az eredeti tervek szerint a *Hunniát* ott nem tervezték külön kötetben kiadni. Ebben a keretben a két világháború között 12 kötet jelent meg (2., 5–15.; a 6. három nagy egységben, azaz összesen 14 könyv) de a tervezett 3–4. kötetek (a *Világ* és a *Stádium*) nem készültek el. És azóta sem folytatódott a teljes levelezés kiadásával a grandiózus munka. A terjedelmi kétségek miatt a témavezető még erősebben a *Stadium* felé fordult, hogy a régi tervhez igazodva a végső kiadvány egyszerre tartalmazza a sorozat alapkoncepciójának megfelelően a programadó művet és új kiegészítésként a folytatásaként elkészített *Hunniát* is. Hiszen az így elkészült kiadvány felelt volna meg a Széchenyi-Fontes kötetek, 730-tól 1200 oldalig terjedő megszokott terjedelmének. A tervet különösen indokoltá tette e kutatásnak az az eredménye is, amely szerint nemcsak tartalmi (a *Hunnia* a *Stadium* 10. törvénycikkét bontotta ki), hanem szoros időbeli viszony is van a két mű között: a *Hunnia* kézirata a *Stadium* „terjedése” után zárt időkeretben 1834 szeptember és decembere között készült el, és a kéziratlapokon az első címtervek is a szoros kapcsolatot tükrözték: „Stadium második része” vagy „a Stadium folytatása.” Az a kísérlet azonban, hogy a két mű egy egységes Fontes-kötetet alkosson, csapdahelyzetet okozott. Bár Vizota Gyula fontos alapkutatásokat végzett a *Stadium* körül, de a mű cenzúrázása majd szamizdat jellegű lipcsei kiadása még olyan háttérkutatást tett volna szükségessé, amely az eredeti projekthez hasonló méretű (vagy még nagyobb, térben és időben sokrétűbb) kutatást igényelt volna. Másrészt ez a kiadványtípus textológiailag eléggé nagyvonalú (nem is kritikai, hanem inkább kritikai jellegű), s így elveszett volna a korábbi filológiai mély-feltárás eredménye. Elsősorban ugyanebből a megfontolásból lett elvetve az a

másik lehetőség, hogy a szélesebb olvasóközönség igényéhez és (mai) kultúrájához igazodó emendált (sőt modernizált) kiadvány legyen a projekt záróköve.

A **Ráció Kiadó** szakembereivel egyeztetve a kiadási tervet, a mintaanyagokat, egy egészen új változata vetődött fel a kiadvány formájának. Egyrészt a rendkívül nagy mennyiségű szövegmozgás (nyelvi formaváltozás) miatt a szerkesztő elvetette azt a formát, amely egy egységes szövegben idézné fel (szövegkritikai jegyzet formájában) az összes verziót. Világos lett, hogy a két munkafázis (1834–35; és 1857–58) eltérő termékeit mindenképpen külön kell választani, annak ellenére, hogy Széchenyi titkára, Tasner Antal bizonyosan a kéziratra és a másolatra is rávezette néhány javítását, vagyis valamelyik munkafolyamatban mindkettő a kezében volt. A javító kezek pontos elhatárolása rengeteg nehézségbe ütközött (bizonyos munkafolyamatokhoz kötve jól elkülöníthető Széchenyi, Tasner és Török keze, de nem minden esetben), s főképpen a beavatkozások időbeli lokalizálása tette szinte lehetetlenné a változatok pontos elkülönítését. A kézirat első megformálásától kezdve csak a változás folyamatában (csak ilyen értelemben: változataiban) lett megragadható a mű, és sosem valami letisztult, végleges *készség*-ben. (Természetesen csak a csonka 1860-ban megjelenő könyv a kivétel.) Vagyis a szöveggenetika szempontjai mindenképpen azt tették indokolttá, hogy a változások közvetlenül a forrásolvasás aktusában jelenjenek meg majd a kiadványban. A szövegkiadás elméletével és gyakorlatával kapcsolatos aktuális, rendkívül gazdag diskurzus – *Helikon* különszámok, blokkok az *IT*-ben, *ITK*-ban, tematikus tanulmánykötetek a textológiai munkacsoportoktól, a *Ráció Kiadó* Filológia sorozata (azon belül is főként a *Metafilológia I. Szöveg – Variáns – Kommentár* című kötet 2011-ből) valamint a monográfiák (pl. Tóth Réka kötete a szöveggenetikáról) stb. – megerősítették a vezető kutatót abban, hogy a konkrét kutatási tapasztalata érvényesíthető egy korszerű szövegkiadásban.

A szövegrekonstrukciós kételyek miatt mindenképpen el kellett vetni a történelmi forráskiadás nagyvonalúbb (és ott sem egységes) normáit – Forráskiadási Szabályzatok. Szeged, 2000. – és azt az elvet is, amelyet Fenyő Ervin követett a (csaknem) párhuzamos sorsú Széchenyi művel, a *Buda-Pesti Por és Sárral* (Balassi, 1995.). Hiszen ő Széchenyi „eredeti elképzelését kívánva követni” igen sok tekintetben (önkényesen) avatkozott be a szöveg alakításába. Természetesen az általa létrehozott változat Széchenyi eredeti – ha elfogadjuk, hogy az első elgondolás az eredeti (?) – szövegét sokkal hívebben adta vissza, mint a Török-féle 1865-ös kötet. A kételyt itt különösen az okozta, hogy Széchenyi a művei létrehozása során előszeretettel épített a közvetlen munkatársai tollára, segítségére. Ezt ő nem tekintette „külső beavatkozásnak”, hanem a munkafolyamat természetes részének, vagyis mondhatjuk nyugodtan: Tasner Antal mindig „Széchenyi műveit” formálta az ő egyetértésével. E megfontolások hatására a vezető kutató azokat a modern szövegkiadásokat vette mintául, amelyek történelmi forrásnak tekinthető szövegeket adtak közzé, de a szöveggenetika elvét ötvözték a kritikai kiadás igényével. A friss Kölcsey sorozat (KFMM) kötetei közül Pajkossy Gábor és Völgyesi Orsolya munkái (2011., 2002.) s még inkább a Kazinczy sorozat két kötete Orbán László illetve Szilágyi Márton gondozásában (2009., 2011.) jelölték meg a követhető (de a sajátos adottságokhoz igazítandó) gyakorlatot.

Két szakmai megfontolása a kutatás vezetőjének azonban a két mű felé mozdító elválasztást mindenképpen indokolttá tette: 1, A *Hunnia* legteljesebb „verziója”, amely az eredeti szerzői szándékkal leginkább összhangban lehet, a többszörösen javított 1835 őszére kialakított kézirat. 2, Széchenyi ismerte a *Hunnia* 1857–1858 kiadása során előkészített verzióját. Ő nem vethette össze a „kiadási íveket” az eredeti kéziratáéval, ezért azt nem tudhatta, mi veszett el a művéből időközben, de azt tudta, hogy szövegcsontkulások történtek. A végső „kiadási ívként” hozzákerült formáját a könyvnek látta, azon ő maga is kisebb (stiláris) változtatásokat tett, és azt a sajátjának tekintve elfogadta. Vagyis az utolsó munkafázis (1857–58) törléseit, javításait, stilisztikai beavatkozásait, kiegészítéseit nem lehet egyértelműen azáltal mellékessé tenni, hogy azok „idegen kéz” beavatkozásának eredményei, s nincsenek

összhangban a szerzői szándékkal, tehát a legteljesebb változatra törekvő kiadásnak nem kellene, hogy a részei legyenek.

A végső következtetés az lett, hogy 1834–35-ben Széchenyi egy másik és 1857–58-ban egy másik *Hunniát* fogadott el sajátjának (még ha e kettő szöveganyag sem különíthető tökéletesen el). Ebből következően nehezen lett érvényesíthető a kritikai kiadásnak az az alapelve, hogy „a textológiaiilag legjobbnak ítélt forrás” legyen alapul véve. A kiadó látva az összehasonlítás alapjául szolgáló mintaanyagot, amely 11 erősebben vagy kisebb mértékben eltérő verzióját tartalmazta a szövegrésznek, elfogadta és megerősítette a vezető kutatónak azt a véleményét, hogy a *Hunnia* ilyen formán minimum „két mű.” Ez a döntés azt eredményezte, hogy a korábban egységesített, egybevont szövegkritikai elemeket külön kellett választani, s a „két mű” koncepciónak megfelelően közölni. A kiadóval való megegyezés után lett egyértelmű, hogy újabb szöveggondozói munkára van szükség, s a kötet így még „megjelenés alatt” van, és a Ráció Kiadó (még a 2016-os kiadási évhez kötött) 229. számú könyveként fog megjelenni.⁴

---

⁴ A Ráció Kiadó fenntartotta ezt a sorszámot a kötet számára, hogy a módosított verzió a kiadói könyvsorozat megfelelő helyére illeszkedjen. Lásd: <http://www.racio.hu/kiadvanyok>